

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA AMALIYOTCHI PSIXOLOGLARNING O'RNI VA AHAMIYATI

Ro'zmetova Shohida Tangirberganovna

*Xorazm viloyati Shovot tumani 29-umumiy
o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Do'schanova Gulxayot Egamberganovna

*Xorazm viloyati Shovot tumani 50-umumiy
o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya: Amaliyotchi psixolog – bu yangi va jamoat uchun muhim mutaxassislik bo'lib, ta'lim tizimidagi ijtimoiy talablarni qondirish uchun tashkil etilgan. Yosh avlodning ijodiy va axloqiy salohiyatini rivojlantirishga bo'lgan talablar ortib borar ekan, amaliyotchi psixologlarning malakasini oshirish zaruriyati yuzaga kelmoqda. Maktab amaliyotchi psixologlari o'quvchilarning ruhiy va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlash, ularning psixologik holatini tushunish va muammolarini hal qilishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, amaliyotchi psixologlarni tayyorlashda ko'plab muammolar mavjud.

Kalit so'zlar: uzluksiz kasbiy rivojlanish, amaliyotchi psixolog, pedagogik texnologiyalar, malaka oshirish, psixologik xizmat

KIRISH

Bir tomondan, amaliyotchi psixologlarning malakasi doimiy ravishda oshirilishi zarur, chunki bu jarayon ularning o'z faoliyatlarida yangi ijtimoiy ehtiyojlarga samarali javob berish imkoniyatini yaratadi. Ayni paytda, qisqa muddatli kurslar va tayyorgarlik dasturlari psixologlarning amaliy faoliyatining sifatini oshirish uchun yetarli bo'lmayapti. Shu bois, oliy ta'lim muassasalarida amaliy psixologlarning malakasini oshirishga e'tibor qaratilishi, ularning kasbiy kompetensiyalarini doimiy ravishda yangilab borish zarur. Maktab amaliyotchi psixologlarining malakasini oshirishga qaratilgan samarali dasturlar o'quvchilarning psixologik rivojlanishini qo'llabquvvatlashda, ularning o'zaro munosabatlarini yaxshilashda va psixologik yordam ko'rsatishda yanada samarali bo'lishiga

olib keladi. Bu esa o'z navbatida, ta'lim tizimining umumiy sifatini oshirishga hissa qo'shadi. Maktab amaliyotchi psixologining kasbiy faoliyati zamonaviy ta'lim tizimida tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Biroq ushbu sohada kadrlar tayyorlash va ularning uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash jarayonida qator muammolar mavjud. Avvalo, amaliyotchi psixolog kasbi va ushbu xizmat sohasi hali-hanuz to'liq shakllanmaganligi sababli, maktab amaliyotchi psixologining huquqiy maqomi, funksional vazifalari, ta'lim muassasasining xususiyatlariga qarab faoliyatining asosiy yo'nalishlari va o'ziga xos jihatlari aniq belgilab berilmagan. Shu bois, ularning kasbiy rivojlanishiga qaratilgan uzluksiz ta'lim tizimi ham hali to'laqonli ishlab chiqilmagan.

Ko'pincha oliy ta'lim muassasalarida umumiy psixolog mutaxassislari tayyorlanadi, maktab amaliyotchi psixologini kasbiy faoliyatiga yo'naltirilgan maxsus tayyorgarlik esa yetarlicha e'tiborga olinmaydi. Ayni paytda, maktab amaliyotchi psixologining faoliyatiga xos jihatlari uning kasbiy rivojlanish dasturlarini ham o'ziga xos tarzda shakllantirishni talab qiladi. O'qituvchi va o'quvchilar bilan bevosita ishlash, psixologik maslahat, profilaktika va rivojlantiruvchi ishlar olib borish maktab amaliyotchi psixologining asosiy vazifalaridandir. Ushbu jarayonlarda psixologdan nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar va muloqot madaniyati ham talab qilinadi.

Maktab amaliyotchi psixologini uzluksiz kasbiy rivojlantirishdagi yana bir jiddiy muammo amaliy psixologiyaning fan sifatida hali yetarli darajada ishlab chiqilmaganligidir. Amaliy psixologiya nazariyasi va uslubiyatining rivojlanish sur'ati amaliyot ehtiyojlaridan orqada qolmoqda. Natijada, amaliyotchi psixologlar kasbiy faoliyat davomida ko'p hollarda fundamental va amaliy psixologiya bilimlariga asoslanishga majbur bo'ladilar. Ammo bu bilimlar doimo maktab sharoitidagi real psixologik vaziyatlarni hal etishga mos kelavermaydi.

Bundan tashqari, maktab amaliyotchi psixologlarining kasbiy rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan maxsus dasturlar, malaka oshirish kurslari va metodik qo'llanmalar sonining yetarli emasligi ham muammolar sirasiga kiradi. Ayrim hollarda mavjud dasturlar

nazariy bilimlarga asoslangan bo'lib, amaliy mashg'ulotlar, real muammolarni yechishga qaratilgan tajriba almashinuvi yetishmaydi. Shuningdek, maktab amaliyotchi psixologlari uchun mentorlik tizimining sust rivojlanganligi ham ularning kasbiy o'sishini sekinlashtiradi.

Shunday qilib, maktab amaliyotchi psixologlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishini samarali tashkil etish uchun ularning faoliyatiga xos o'ziga xosliklarni hisobga olgan holda, kasbiy tayyorgarlik va malaka oshirish tizimini takomillashtirish zarur. Shu bilan birga, amaliy psixologiya fani va metodikasini chuqur ishlab chiqish, maktab amaliyotchi psixologlari uchun amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar va metodik vositalarni ishlab chiqish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Shu sababli, maktab amaliyotchi psixologlari oldida turgan asosiy muammolardan biri – ularning kasbiy faoliyatini tizimli takomillashtirish va uzluksiz rivojlantirish jarayonining samaradorligini ta'minlashdir. Amaliyotchi psixologlarning faoliyati turli yoshdagi bolalar va ularning ota-onalari, pedagoglar, ta'lim muassasasi rahbariyati bilan bevosita muloqotni talab qilgani bois, ularning kasbiy malakasi nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy ko'nikmalarga ham bog'liqdir. Biroq, maktab amaliyotchi psixologlarining kasbiy rivojlanish jarayonida uchrayotgan muammolar ularning faoliyat samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Birinchidan, amaliy psixologlarni tayyorlash tizimida, ko'pincha, ularning maktab muhitida faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan maxsus kasbiy kompetensiyalar yetarlicha shakllantirilmaydi. Natijada, yosh mutaxassislar maktabdagi real muammolarga duch kelganida, ularga moslashish jarayoni qiyinchilik tug'diradi.

Ikkinchidan, maktab amaliyotchi psixologlari nafaqat o'quvchilarning individual psixologik muammolari bilan ishlashi, balki butun ta'lim muassasasidagi psixologik muhitni tahlil qilish va uni optimallashtirish bilan ham shug'ullanishi lozim. Bu esa ularning kasbiy faoliyatida pedagogik, ijtimoiy va boshqaruv kompetensiyalarini ham rivojlantirishni talab etadi.

Uchinchidan, amaliyotchi psixologlar o'z kasbiy mahoratini uzluksiz oshirib borishlari uchun tizimli ravishda malaka oshirish kurslari, treninglar va ilmiy metodik tadbirlarda

ishtirok etishlari zarur. Biroq, bu jarayonni tashkil etishdagi muammolar – resurslarning yetishmovchiligi, metodik qo'llanmalar va zamonaviy ilmiy yangiliklarning yetarlicha tarqatilmasligi – psixologlarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishiga to'sqinlik qiladi.

Shu bois, maktab amaliyotchi psixologlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishini samarali yo'lga qo'yish uchun ularning ish faoliyati davomida duch kelayotgan muammolarni tizimli tahlil qilish, shuningdek, ularni bartaraf etish mexanizmlarini ishlab chiqish zarur. Amaliy psixolog o'z kasbining ilmiy asoslarini chuqur biladigan va amaliy faoliyatga moslashtira oladigan mutaxassis sifatida shakllanishi lozim. Mazkur yondashuv maktab amaliyotchi psixologlari faoliyatini takomillashtirish va ularning kasbiy rivojlanishini tizimli yo'lga qo'yishda asosiy mezon bo'lib xizmat qilishi kerak.

Amaliyotchi psixolog kadrlarini tayyorlash murakkab va ko'p bosqichli jarayondir. Ma'lumki, kasbiy ta'lim uch asosiy, uzviy bog'langan bosqichni o'z ichiga oladi. Bular quyidagilardir: oliy ta'limgacha bo'lgan tayyorgarlik, bazaviy kasbiy ta'lim va bitiruvdan keyingi kasbiy rivojlanish bosqichlaridir. Ushbu bosqichlarning har biri o'ziga xos mazmun, metod va tashkiliy xususiyatlarga ega bo'lib, ularning uyg'unligi uzluksiz kasbiy rivojlanishning asosini tashkil etadi. Biroq aynan oliy ta'limgacha bo'lgan davrda psixologiya fanlariga yetarlicha e'tibor qaratilmasligi amaliyotchi psixolog bo'lishni maqsad qilgan yoshlar uchun jiddiy kognitiv muammolarni keltirib chiqaradi.

Maktab amaliyotchi psixologlarining kasbiy faoliyatida uchrayotgan ko'plab kamchiliklar, ko'pincha, ularning ilmiy-psixologik bilimlar yoki amaliy ish yuritish ko'nikmalarining yetarli emasligidan emas, balki o'z kasbiy rolini, maktab psixologi sifatida faoliyatining maqsad va vazifalarini to'liq anglab yetmaganliklari bilan bog'liq. Bu holat, ayniqsa, ularning kasbiy faoliyatining dastlabki bosqichlarida va ta'lim jarayonidan ish faoliyatiga o'tish davrida yaqqol namoyon bo'ladi.

Amaliyotchi psixologlarning kasbiy rivojlanishi va o'sishi samaradorligi, avvalo, oliy ta'lim muassasalarida psixologik ta'lim dasturlarining talabalarning kasbiy va shaxsiy o'zini anglashiga qaratilganlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Biroq ko'plab tadqiqotlar va kuzatuvlar shuni ko'rsatmoqdaki, maktab psixologi bo'lishga tayyorlanayotgan ko'plab

talabalarda kasbiy faoliyatining aniq maqsadlari, vazifalari va ish jarayonida duch keladigan real muammolar to'g'risida to'liq tasavvur shakllanmagan bo'ladi. Shuningdek, ular o'zlari tanlagan sohada shaxsiy kasbiy pozitsiyani aniqlashda ham qiyinchiliklarga duch keladilar.

Amaliyotchi psixolog sifatida maktab muhitida ishlash murakkab va ko'p qirrali bo'lib, bu jarayonda bolalar, o'qituvchilar va ota-onalar bilan olib boriladigan ishning tizimli tahlili, har bir ishtirokchi manfaatini inobatga olgan holda psixologik-pedagogik yondashuvlarni qo'llay olish muhim ahamiyat kasb etadi. Oliy ta'lim muassasalarida olib borilayotgan tayyorgarlik jarayoni ko'p hollarda amaliyotchi psixologning maktab sharoitida samarali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan ushbu ko'nikmalarni yetarli darajada shakllantira olmaydi.

Kasbiy rivojlanish esa faqat oliy ta'lim davri bilan cheklanmay, balki maktab psixologi o'z faoliyatini boshlagach, uzluksiz davom etishi lozim. Chunki maktab muhitida psixolog o'z kasbiy faoliyatini yuritish davomida ko'plab yangi muammolar va vaziyatlarga duch keladi. Shunday sharoitda, psixologda mavjud nazariy bilimlar va boshlang'ich amaliy ko'nikmalar yetarli bo'lmay qoladi. Shu bois maktab amaliyotchi psixologining uzluksiz kasbiy rivojlanishini ta'minlash jarayoni uning butun ish faoliyati davomida doimiy va tizimli tarzda yo'lga qo'yilishi zarurdir.

Uzluksiz kasbiy rivojlanishning samaradorligi, eng avvalo, amaliyotchi psixologlarda o'z faoliyati mohiyatini to'liq anglash, kasbiy o'zini anglash va kasbiy refleksiya ko'nikmalarini shakllantirishdan boshlanadi. Bu jarayon, ayniqsa, kasbiy faoliyatining dastlabki yillarida qo'llab-quvvatlanishi va mustahkamlanishi lozim. Shu bois, uzluksiz kasbiy rivojlanish dasturlari, amaliyotchi psixologlar uchun malaka oshirish kurslari, seminar va treninglar aynan kasbiy o'zini anglash, psixologik-pedagogik muammolarni tizimli tahlil qilish, maktab jamoasi bilan samarali muloqot yuritish ko'nikmalarini rivojlantirishga yo'naltirilishi muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, maktab amaliyotchi psixologlarining kasbiy faoliyati hozirgi zamonaviy ta'lim tizimida tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ularning asosiy vazifasi o'quvchilarning psixologik rivojlanishi, ijtimoiy moslashuvi va shaxsiy o'sishiga ko'maklashishdan iborat. Biroq, amaliyotchi psixologlarni tayyorlash, ularning kasbiy malakasini oshirish va uzluksiz rivojlanishini ta'minlash jarayonida bir qator muammolar mavjud. Bular orasida quyidagilarni alohida ta'kidlash mumkin:

- amaliy psixolog kadrlar tayyorlash tizimining maktab sharoitiga yo'naltirilmaganligi;
- kasbiy faoliyatga oid maxsus kompetensiyalarni shakllantirishga yetarlicha e'tibor berilmayotganligi;
- malaka oshirish tizimida nazariy bilimlar ustuvorlik qilishi, amaliy ko'nikmalar esa yetarlicha rivojlantirilmayotganligi;
- maktab amaliyotchi psixologlarining huquqiy maqomi va faoliyat yo'nalishlari to'liq belgilab berilmaganligi;
- psixologik xizmat ko'rsatish jarayonida metodik qo'llanmalar va zamonaviy texnologiyalarning yetishmasligi;
- mentorlik tizimining sust rivojlanganligi.

Ushbu muammolar amaliyotchi psixologlarning kasbiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ularning faoliyati samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shu sababli, maktab amaliyotchi psixologlarining uzluksiz kasbiy rivojlanishini tizimli ravishda tashkil etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Amaliy psixologlarni tayyorlash jarayonida nazariy bilimlar bilan bir qatorda amaliy ko'nikmalar, muloqot madaniyati, psixologik maslahat, psixodiagnostika va profilaktika tadbirlarini o'tkazish bo'yicha maxsus dasturlar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Raven J. Zamonaviy jamiyatda kompetentlik: aniqlash, rivojlantirish va amalga oshirish / J. Raven. – M.: Kogito-Markaz, 2002. – 396 b.
2. Yurevich A.V., Ushakov D.V. Makropsixologiya – psixologik tadqiqotlarning yangi sohasi sifatida / A.V. Yurevich, D.V. Ushakov // Psixologiya masalalari. – 2007. – № 4. – B. 3–15.
3. Vasiluk F.E. Psixologik shizisning metodologik ma'nosi / F.E. Vasiluk // Psixologiya masalalari. – 1996. – № 6. – B. 25–40.
4. Galperin P.Ya. Psixologiya bo'yicha ma'ruzalar / P.Ya. Galperin. – M.: AST, KDU, 2007. – 400 b.
5. Нурымбетова Е.Д., Турдымуратова А.В. Amaliyotchi psixologni tayyorlash xususiyatlari // Ilmiy maqola.
6. Internet ma'lumotlari